

**CONTRIBUȚIA LUI
ILIE LAZĂR LA MAREA UNIRE**
memorii - documente

MINISTERUL CULTURII ȘI
IDENTITĂȚII NAȚIONALE

CONTRIBUȚIA LUI ILIE LAZĂR LA MAREA UNIRE

memorii-documente

Alin-Spiridon Pralea

**Sighetu Marmăției
2018**

Coperta I: Fotografie reprezentându-l pe Ilie Lazăr în tinerețe

Coperta IV: pagină din memoriile lui Ilie Lazăr, Fond Ilie Lazăr B.C.U. - Cluj

**Tehnoredactare
Tipărit**

**Alin Spiridon Pralea
ASKA GRAFIKA**

Proiect derulat de Muzeul Maramureșan cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Identității Naționale în cadrul Programului Centenarului Marii Uniri și a Primului Război Mondial.

Album publicat în cadrul proiectului „CONTRIBUȚIA LUI ILIE LAZĂR LA MAREA UNIRE”, derulat de Muzeul Maramureșan prin Primăria și Consiliului Local Sighetu Marmației.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Ministerului Culturii și Identității Naționale, a Primăriei și Consiliului Local Sighetu Marmației.

CONTRIBUȚIA LUI ILIE LAZĂR LA MAREA UNIRE
memorii-documente

Alin-Spiridon Pralea

Sighetu Marmației
2018

Adresa Redacției: Muzeul Maramureșean

Piața Libertății nr. 15

435500 Sighetu Marmației

Jud. Maramureș

Tel/fax: 0262-311521

e-mail: muzeulmaramuresului@yahoo.com

Acest scurt material are menirea de a evoca contribuția lui Ilie Lazăr la Marea Unire. Acum, la o sută de ani de la acele mărețe clipe, suntem datori să ne amintim de cei care, dezinteresați, neștiind care va fi deznodământul evenimentelor, au pus în pericol viața lor și a familiilor lor, în slujba idealului național. Este momentul să reflectăm câți dintre noi, astăzi, ar fi dispuși la un asemenea sacrificiu.

Contribuția lui Ilie Lazăr la Marea Unire este una semnificativă: eliberează orașul Cernăuți, participă la organizarea Gărzilor Naționale în Maramureș, contribuie la organizarea Marii Adunări Naționale de la Sighet, este delegat cu drept de vot la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, participă ca voluntar la eliberarea orașului Sighet. Toate aceste fapte sunt realizate de Ilie Lazăr la vârsta de 23 de ani. Putem spune astfel că tumultoasele evenimente ale Marii Uniri îl formează și îi legitimează viitoarea carieră politică. Parafrazându-l pe Napoleon Bonaparte care spunea: „Sunt un copil al Revoluției”, Ilie Lazăr ar fi putut spune: „Sunt un copil al Marii Uniri”,.

Spre a sublinia contribuția lui Ilie Lazăr la Marea Unire vom reproduce fragmente din memoriile sale, mai puțin cunoscute publicului, aflate în Fondul Ilie Lazăr B.C.U.-Cluj. Pentru episodul petrecut în Cernăuți considerăm că cel mai relevant document este scrisoarea trimisă de Ilie Lazăr, în 1964, lui Șerban Flondor, fiul lui Iancu Flondor, reprodusă de Ion Filipciuc în revista Surâsul Bucovinei. De asemenea, cu această ocazie, vom publica fotografiile și documentele aflate în arhiva Muzeului Maramureșean.

Ilie Lazăr a „văzut lumina soarelui”, după cum el însuși se exprimă în *Memoriile* scrise în anul 1945, la 12 decembrie 1895, în comuna Giulești, Maramureș. Atât pe linie paternă cât și pe linie maternă era descendentul micii nobilimi din Maramureș și nord-vestul Transilvaniei, care activa în cadrul bisericii și, mai târziu, în cadrul administrației acestor vechi ținuturi: „*Sunt descendentul a șapte generații de preoți din istoricul Maramureș....Tatăl meu era fiul protopopului Sighetului, Vasile Lazăr din Apșa de Mijloc, iar mama, cea mai mică fată a lui Ivașcu (de asemenea familie cu multe generații de preoți)*”¹

Ilie Lazăr își începe educația la Școala confesională din satul natal, iar apoi, „*pentru a învăța limba statului*”, în clasa a IV-a este transferat la Școala primară catolică din Sighet. Ciclul inferior al liceului îl parcurge în cadrul Liceului catolic al ordinului piarist din Sighet iar în această perioadă este primit în Convictul Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, unde participă cu plăcere la orele de limba română.

Cu toate că se afla la 15 km. de casa părintească, atmosfera naționalistă maghiară din școlile sighetene îl determină să se transfere la liceul din Lugoj. Aici este fermecat de atmosfera românească a

---

¹ Ilie Lazăr, *Amintiri*, ed. Fundația Academia Civică, București, 2000, p..9-23

orașului spunând: „*Aici am cunoscut adevărata viață românească...Aici am devenit român*”.²

După terminarea liceului revine în Sighet pentru a se înscrie la Academia de Drept. În această perioadă debutează activismul său în sprijinul emancipării românilor din Maramureș, organizează în satul natal o adunare în cadrul căreia distribuie cărți în limba română publicate de ASTRA. Șederea la Sighet nu durează mult, naționalismul maghiar îl alungă pentru a doua oară din capitala Maramureșului istoric și îl determină să-și continue studiile universitare la Cluj. Nici chiar Primul Război Mondial nu îl va opri pe Ilie Lazăr să-și ducă la bun sfârșit studiile universitare: „*După plecarea de la Academia din Sighet, am continuat la Cluj, unde veneam mereu, chiar și de pe front, la examene*”.³

La începutul Primului Război Mondial, la fel ca majoritatea tinerilor români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, Ilie Lazăr este încorporat în 1915 în armata austro-ungară, în cadrul unui regiment de artilerie. Nostalgia anilor de liceu îl fac să ceară transferul la Regimentul de Infanterie 8 Honvezi din Lugoj unde: „*nu numai orașul și regiunea era românească, dar și soldații și ofițerii de rezervă erau 80% români.*”⁴ În Lugoj urmează cursurile școlii de ofițeri în

---

² Ibidem, p. 30

³ Ibidem, p. 68

⁴ Ibidem, p.36

rezervă, alături de alți 300 de teteriști. În acest context îl cunoaște „eternul teterist” Petru Groza.

După absolvirea școlii de ofițeri, cu gradul de cadet, este trimis pe frontul de est în nordul Bucovinei unde, după perioada de instrucție, petrece 8 luni în tranșee. În dimineața zilei de 10 iunie, în dreptul localității Ocna (Vikno) armata rusă sparge linia frontului, în cadrul Ofensivei Brusilov, iar din 184 de oameni, cât număra Compania sa, supraviețuiesc doar 27. Ilie Lazăr, grav rănit la picioare, reușește să fugă aproximativ doi kilometri. și este luat de o trăsură până în gara din Sniatyn, unde răniții sunt: „*zvârliți într-un tren de marfă, cu așternut de paie*” și transportați la Kolomea, unde primesc asistență medicală. Din Kolomea trenul încărcat cu răniți se îndreaptă spre Győr, trecând prin Sighet. La intervenția rudelor sale, Ilie Lazăr este lăsat spre însănătoșire la spitalul militar din Sighet.⁵

În luna septembrie, când armata țaristă atinge linia Carpaților iar spitalele militare din Sighet sunt evacuate, Ilie Lazăr este transferat la Győr. Intervenția telegrafică a episcopului greco-catolic de Lugoj îl readuce în „*adoratul*” său Lugoj, unde este vizitat „*de toată lumea bună și de prietenii români*”. Plăcuta „*viață românească*” din Lugoj nu durează mult, în scurt timp este mutat la Seghedin iar apoi la regimentul său în Oroshaza, unde acesta fusese mutat după intrarea României în război.

Ibidem, p. 46

La începutul anului 1917 Compania lui Ilie Lazăr este trimisă la Mîkolaiiv (Ucraina), nu departe de Liov, unde, timp de aproximativ zece luni, soldații sunt instruiți în spatele frontului. Această perioadă nu trece fără peripeții. Ilie Lazăr este condamnat la 3 luni de închisoare, ce urmau să fie executate după război, pentru că a luat apărarea unui soldat român tratat inuman de către un ofițer maghiar.

După cele zece luni de instrucție, Compania condusă de Ilie Lazăr este adusă în prima linie, în dreptul orașului Berezhany (aprox. 90 km. la est de Mîkolaiiv), și „vărsată în Regimentul 309”. Până la ieșirea Rusiei din război în această zonă a frontului se vor înregistra puține confruntări.

Odată cu semnarea Păcii de la Brest Litovsk, 3 martie 1918, unitatea militară de care aparținea Compania lui Ilie Lazăr este mutată mai la est în zona Podoliei și Transnistriei. Compania are misiunea de a ocupa și de a menține ordinea în regiunea Troscyaneț – Podolski. Obiectivul principal era localitatea Troscyaneț, unde funcționa una din cele mai mari fabrici de zahăr din Rusia. Timp de opt luni de zile, până în noiembrie 1918, această Companie, alcătuită din 180 de soldați români din Banat, își va îndeplini cu onoare misiunea.

„Am reușit în scurt timp să fiu bine văzut și chiar iubit de populație. Aflând că nu sunt "venger" / ungar / ci român, mă invitau la petreceri și la nunți atât populația din localitate ucraineană cât și cea evreiască. Conducerea fabricii mi-a pus la dispoziție o șaretă frumoasă iar pentru soldați săptămânal câte un porc gras. Comandantul a

aprobat să primim acest dar și sa îmbunătățim regimul alimentar al soldaților. Buna dispoziție a soldaților mei din cauza regimului ce avuse era ca niciodată până atunci. Dimineața mă primeau și strigau în cor: Trăiască Nația.”⁶

Încă din luna septembrie a anului 1918, fiind conștient de situația dezastruoasă a Imperiului Austro-Ungar, *simțind că se apropie sfârșitul*, hotărăște să dezerteze și să se predea armatei române din Basarabia. *”Mă gândeam la vorbele tatălui meu din Giulești - Maramureș, când eram copii mici: ”Măi prunci, veni-va vremea când Craiul României va împlini sabia la Răchita Roșie la Tisa”.*⁷

Pregătirea meticuloasă a dezertării a durat până la începutul lunii noiembrie. Calculând distanțele dintre localitățile menționate: Vapnyarka, Zhmerynka, Mohyliv, Novoselytsya, considerăm că a părăsit localitatea Troscyanetz în noaptea dintre 6 și 7 noiembrie ajungând în dimineața de 8 noiembrie la Novoselytsya.

”Pregătirea dezertării s-a făcut pas – cu - pas. Simțeam că mă bucur de simpatia desăvârșită a soldaților mei.

În consecință, am început încă din septembrie 1918 să mi-i apropii, prin mese copioase și petreceri în locuința mea, întâi cu gradații, pe urmă invitam și soldați mai dezghețați. Le vorbeam de

---

⁶ Scrisoare, datată 1 septembrie 1964, Trimisă de Ilie Lazăr lui Șerban Flondor, fiul lui Iancu Flondor, reproducă de Ion Filipciuc în *Surâsul Bucovinei*, Nr. 2(9), August 2015, p. 7

⁷ Loc. cit.

România Mare ce va să vină, de faptul ca armata română a intrat în Basarabia și altele. Descoperindu-i pe cei mai inimoși, i-am sfătuit să stea de vorbă și între ei și sa mă informeze. La un moment dat, convins fiind că terenul este pregătit, am tratat cu doi ceferiști ucraineni și cu un mecanic. După câteva zile aceștia mi-au comunicat că pe prețul a 25 puzi de grâu mă vor servi. S-au învoit ca să ne pună la dispoziție locomotiva și vagoanele necesare. Convins că terenul este pregătit în cele mai mici amănunte, i-am rugat pe cei trei să tragă pe linie trenul și să steie gata. După ce am făcut controlul, noaptea la orele 12 am dat alarma. Într-o jumătate de ora întreaga mea companie era învagonată. Eu cu un plutonier ne-am urcat pe locomotiva și fără mare zgomot și fără ca locomotiva să fluiera am ieșit din gara. Gândul meu era ca cu acest tren să mergem până unde se va putea spre Basarabia.

Înaintând și păstrând cea mai perfecta liniște și disciplina, la un moment dat observ că între Troscianetz și Vapniarca, într-o comună Dimidovca, o mulțime de țărani cu căruțe jefuiau o mare magazie de grâne. Văzând aceasta, ne-am gândit că oare operația noastră riscantă n-ar necesita și ceva bani? Gândul fapt s-a făcut. Pe loc am oprit trenul, am dat ordin soldaților să înconjoare magazia și fiecare soldat să vândă ca dintr-al lui. În cel mult o oră tot grâul s-a vândut și fiecare soldat avea bani suficienți. În circulație erau atunci bancnote albe "Kerenski".

Ajunși în gara Smerinca, am fost dirijați pe linia Kiev. Văzând pericolul am luat contact cu funcționarul principal plătindu-i

ruble și imediat ne-au dirijat spre Moghilev. Reușind această operație, am ajuns la granița Basarabiei. Aici niște gărzi civile căutau să ne dezarmeze. Imediat m-am dat jos de pe locomotivă însoțit de câțiva soldați și foarte energic le-am comunicat că dacă trag după tren opresc imediat și dau foc orașului. În urma acestei discuții am ieșit din gară fără nici o dificultate.

Astfel am reușit să ajungem cu acest tren rusesc cu linie largă până la Noua Suliță. De aici, nefiindu-ne posibil ca să mai înaintăm, ne-am dat jos.”⁸

Ajunși la capătul călătoriei cu trenul, Ilie Lazăr împreună cu soldații, decid intrarea în capitala Bucovinei, aflată la aproximativ 30 de km. Compania lui Ilie Lazăr ajunge în Cernăuți cu trei zile înaintea armatei române, eliberând orașul de ocupația Legiunii ucrainene conduse de arhiducele Wilhelm de Austria. Considerăm că aceste evenimente sunt cel mai bine descrise de însuși Ilie Lazăr:

„(...)După câteva ore de marș am sosit în piața Cernăuților. Aici am dat ordin ca să se pună puștile în piramidă, fiecare să se aprovizioneze și să se odihnească. Eu tot timpul circulam în sus și în jos în jurul lor.

La un moment dat se apropie de mine un domn și se prezintă: "Sunt profesorul Sextil Pușcariu", îi răspund "mă numesc Ilie Lazar, de fel din Maramureș, iar soldații mei sunt toți români bănățeni

---

⁸ Loc. cit.

din regimentul 8 honvezi din Lugoj". I-am arătat situația noastră, că am dezertat și că intenționez să ne predăm armatei române, dar că la dorința soldaților mei am venit până la Cernăuți.

Domnul profesor Sextil Pușcariu îmi mai spune următoarele: "Orașul este ocupat de vreo 700 de galițieni, care jefuiesc cazărmile și periferia orașului, duc lucruri de mare valoare spre Sniatin [Grigore Ghica Voda de mai târziu]. Toți românii sunt ascunși prin pivnițe și poduri de case și ne temem că ne vor duce ca ostatici în Galiția. Asta fiind situația, După ce ne-am informat cine sunteți, Vă rog să ne dați o mână de ajutor."

I-am răspuns: "La dispoziția Domniei Voastre cu cea mai mare plăcere și bucurie." Am rugat pe domnul profesor Pușcariu că, dacă se găsesc câțiva ofițeri din regimentul local austriac în cari domnia sa are încredere, să vină imediat și să-mi ia soldații în grupuri de câte 15-20 oameni și să-i concentrăm într-o curte sau într-o sală mare. După cel mult o oră toți soldații mei au fost conduși într-o sală de cinematograf unde le-a vorbit profesorul Pușcariu, locotenentul Dan și eu. Le-am arătat situația din oraș și le-am cerut ascultare și supunere.

În acea noapte, de frica că a intrat armata româna s-au stins luminile în tot orașul, alergau desperați căruțe și călăreți, toți grăbiți, mai furau câte ceva și duceau totul spre Sniatin. A doua zi unitatea mea era singura forță armată în întreg orașul. Bandele venite din Galiția erau conduse de doi foști ofițeri din armata austriacă: Maier și

Vorobetș, cu cari ne-am răfuit când am ocupat și orașul Sighetul Maramureș. Lupta de la Sighet este alt capitol.

După cazarea soldaților mei, eu, însuflețit de fost mea ordonanță Alexandru Iorga, am tras la hotelul din centru, în imediata apropiere de soldați, hotelul se numea La Pajura Neagra [Schwarzer Adler]. Aici am primit vizitele mai multor români: Isopescu - Grecul, V. Budnarescu, prof. Gheorghiu, dr. Lupu, prof. Procopovici, Tarangul, Hahon, Tarnavschi și mulți alții. Dl prof. Gheorghiu a venit și cu propunerea ca să mă mut la domnia sa. Am primit invitația și tot timpul cât am fost la Cernăuți, am stat la dl prof. Gheorghiu. După ieșirea galițienilor din oraș, ne-am dus în grup la bătrânul Mitropolit Vladimir Repta, care ne-a primit părintește. După ce am ieșit de la mitropolit am hotărât să "preluăm imperiul".

Într-o mașina ne-am urcat cinci tineri și cu noi și fostul senator și primar de mai târziu al Cernăuților: Nicu Flondor. Eu cu un steag tricolor în mână, tot timpul eram călare pe motorul mașinei. În această compoziție ne-am dus la comandamentul jandarmeriei bucovinene din timpul războiului, generalul Fischer, căruia domnul Nicu Flondor i s-a adresat în limba germană, somându-l că imediat să predeie jandarmeria locotenentului român Dan.

De aici am plecat la poliție, unde am instalat pe un domn Tarangul, iar pe urmă ne-am dus la Tribunal, unde am instalat ca președinte pe un domn Jon Hahon. După aceste acțiuni rapide, eu și un tânăr ardelean cu numele Nicoară, de fel din Arad, ne-am urcat pe

acoperișul primăriei și am înfipt primul steag tricolor după 144 ani. Ca primar am instalat pe un domn profesor preot Șandru. Întreaga populație românească a orașului, care era în fața primăriei, aplauda și cânta cântece patriotice.

Din toți banii Kerenski ce mai aveam din vânzarea grâului de la Dimidovca am cumpărat toate florile din piața orașului oferindu-le femeilor române din Cernăuți, cu rugămintea să bată cu flori armata română, a cărei intrare era așteptată. Corul mitropoliei cânta în permanență cântece patriotice. Iancu Flondor, președintele Partidului Național Român, a dat dispoziții ca intelectualitatea orașului în haine de sărbătoare să-l primească în casa națională pe generalul comandant al armatei române.

Văzând că armata româna întârzie, după trei zile de așteptare, aceiași tineri în frunte cu Nicu Flondor ne-am dus în întâmpinarea ei. Eu tot timpul eram cu steagul în mână și călare pe motorul automobilului. La circa 6 km distanță, într-o gară am dat de domnul general Zadik, comandantul Diviziei 8-a care ținea raport cu ofițerii.

Ne-am prezentat cu toții, i-am raportat situația din oraș și am rugat să-și facă intrarea deoarece populația de trei zile este în stradă și așteaptă. După acest prim contact ne-am reîntors, aducând răspunsul generalului. A patra zi a sosit în suburbia orașului, la Horecea, regimentul 29 Dorohoi de sub comanda colonelului Gheorghiu, pe care l-am găsit seara făcând planul intrării armatei în

oraș. A doua zi - după masă am avut cinstea să fiu invitat în mașină și să însoțesc pe domnul general Zadik Iacob în momentul intrării în oraș. Alături de domnul general era șeful de stat major al diviziei lt. colonel Rovinaru, iar eu înaintea. Am trecut pe lângă primărie, pe care fâlfâia steagul tricolor și ne-am oprit alături în fata casei naționale.

Când ne-am dat jos din mașina, generalul era bătut cu flori de către doamnele române, iar eu l-am ridicat pe umeri și în bătaia florilor l-am urcat sus la etaj unde a fost primit de către toți intelectualii în frunte cu Iancu Flondor, care, îmbrățișându-l a început cam așa: "Dați-mi voie, domnule general, să ne îmbrățișam ca doi frați cari nu s-au văzut de 144 ani" etc. Toți cei de față au manifestat călduros." ⁹

După instalarea armatei române în Cernăuții, Ilie Lazăr mai petrece în oraș câteva zile, după care pornește spre Maramureș iar soldații săi pornesc spre Banat. Călătorește cu un tren militar până la Iacobenii iar de acolo traversează pe jos Pasul Prislop până la Borșa. Șederea la Iacobenii nu este lipsită de peripeții:

„Seara sosesc la Iacobenii, unde trag la preotul Mihalcea, familia căruia mă primește și îmi oferă găzduire până dimineața(...). În timpul cinei ce ne oferă preoteasa se aud în gară și în stradă împușcături fără chiuuituri.

Agitată toată familia, ne întrebăm ce poate fi? La un moment dat auzim țipete: „este la popa ascuns un ofițer ungar” Speriată

---

⁹ Ibidem, p. 8

preoteasa îmi spune: „D-le Lazăr, mi se pare că acești soldați beți, care împușcă, vă caută pe d-voastră. Vă rog, săriți afară pe geam, că vin spre noi". O liniștesc și le ies în cale, întâmpinându-i la poartă. Intru în discuție cu ei și reușesc să-i conving că și eu sunt tot atât de bun român ca și ei și le spun ca în Cernăuți e deja România Mare și scot din geamantanele ce le aveam niște panglică tricolor și le dau la fiecare la chipiu. Ei, toți beți morți, îmi spun ca sunt fugari de pe frontul italian și că, trecând prin Ungaria, au fost bătuți și jefuiți de tot ce aveau, și ei cred că sunt român și că nu mă omoară, dar trebuie să le dau tot ce am asupra mea, geamantane, bani, ba unul îmi ia din cap și chipiul, schimbându-l cu al lui. Nefiind nici o soluție, ei fiind toți beți, nu m-am opus jafului căruia m-au supus. Aveam în bagaj și o vioara, pe care mi-au cumpărat-o soldații mei la Mikoleiv, de ziua mea. I-am rugat pe acești fugari, toți români din județele Câmpulung, Strojenet și Rădăuți, să-mi lase barem vioara, toate celelalte pot să le ia. N-am reușit. Peste câțiva ani, în calitate de deputat, am rugat pe toți colegii deputați din județele de mai sus să se intereseze dacă nu cumva s-ar găsi vioara mea. Toate însă au fost zadarnice!

A doua zi dimineața, chiar și fără palton de iarna, plec spre Borșa, prin Cârlibaba-Prislop. Este o distanță de cca 45-50 km așa că trebuie să merg în marș forțat ca să nu mă prindă noaptea în vârful munților. Către orele 3-4, aproape de vârful Prislopului, ajung din urmă pe un biet om necăjit, care venea de trei luni pe jos din captivitate din Rusia. Intru cu el în vorbă și-mi spune că se numește Hotea Mihai

și că este din comuna Hoteni (vreo 10 km distanta de satul meu Giulești) și că de trei luni de când merge pe jos, rar este sătul, mai mult flămând. Îi spun și eu cine sunt, îi întind mâna și, ca prieteni buni și vechi, continuam drumul împreună, prin zăpada groasă ce căzuse deja. Către orele 5-6, ajungem la Borșa, unde ambii tragem la ruda mea Alexandru Anderco Cuza, care ne primește cu toata dragostea; dă ordin să ni se pregătească mâncare și loc de dormit. Vine tot personalul casei și încearcă să-mi scoată cizmele, dar mie nu reușesc să-mi scoată decât una, cealaltă fiind înghețată. Trebuie să se taie o bucată din piele. Bine odihnit și hrănit, după ce aflu toate noutățile de la Al. Cuza despre prăbușirea frontului italian și cu revoluția din Ungaria, într-un tren cu geamuri sparte și vagoane distruse plec spre Sighet(...).”¹⁰

În Sighetul Marmației „atmosfera era încărcată de tensiune revoluționară”¹¹, după cum spunea Grigore Bota, avocat sighetean și participant direct la evenimente. În 11 noiembrie este înființat Sfatul Național Provizoriu al Comitatului Maramureș, afiliat Sfatului Național Român Central cu sediul în Arad. În aceeași zi, acesta lansează un „Apel” către comunele maramureșene în vederea organizării unei Mari Adunări Naționale la Sighet, la data de 22 noiembrie. Printre cei 34 de membri ai Consiliului Național Român Comitatens, aleși în acea zi, se afla și Ilie Lazăr.

---

¹⁰ Fond Ilie Lazăr, B.C.U. – Cluj

¹¹ Gheorghe Todinca, *Marea Unire a Românilor. Oameni, locuri, Documente din Maramureș (1918-1919)*, Sighetul Marmației, 2017, p. 37

Având în vedere că Ilie Lazăr afirmă, că după instalarea armatei române în Cernăuți a mai zăbovit în oraș câteva zile, bănuim că ajunge în Sighet în 16-17 noiembrie.

„Sosit la Sighet, iau imediat contact cu familia și cu toți bunii români, între care cu câțiva preoți, rude și prieteni și ne punem pe treabă. Peste două trei zile sunt chemat de primarul orașului Sighet ,Kricsfalussy, făcându-se o consfătuire la primărie, unde eram de față toți fruntași în frunte cu ispanul Zombori (ultimul prefect ungar): Ne spune că este urgent să ne organizăm, deoarece o bandă veniți din Galiția recrutează soldați în satele rutene din Frasin, Rahău și restul satelor de pe Valea Tisei și se apropie de Sighet.

Le răspund că mă voi ocupa plasa Șugatag și că, cu prietenii mei români, voi face întruniri pe toate satele de văile Iza, Cosău și Mara. Sub conducere prietenilor mei mai în vârstă, Vasile Filipciuc, preoții Hotea din Bârsana, Emil Bud, I. Tarța, Arthur Anderco din plasa Iza, Mihai Pop, Iuliu Ardelean, Ioan Bârlea și Gh. Bârlea, Emil Fucec și câțiva învățători tineri: Mihai Pop, Vasile Lazăr, Longin Mihaly, Șerban Mihali din..., Stoica și Timiș din Borșa (...), fam. Dunca din Giulești. Facem un Program și în câteva zile organizăm satele, încât la adunarea județeană pregătitoare cele de la Alba Iulia, conformându-ne instrucțiunilor primite din Arad, prin tipărire. A fost convocată pentru 22 noiembrie o mare adunare la Sighet în curtea clădirii Asociațiunii și a convictului. Dr. Gavrilă Juga și Dr. Vasile Chindris nu se întorseseră încă; Juga din captivitate din Rusia, iar

Chindriș a sosit tocmai când se ținea adunarea și era îmbrăcat în uniforma austro-ungară, având gradul de cadet aspirant. Noi, cu toții, procedam energic și rapid, conformându-ne instrucțiunilor primite de la Arad, semnate de Stefan Cucio-Pop. Entuziasmul sătenilor era formidabil. Am reușit să transportăm oamenii la Sighet și pe acoperișul vagoanelor. Lumea era însuflețită!

La organizarea și programul adunării, fiecare din noi am contribuit, făcându-ne datoria după cum ne dicta conștiința. Când, la propunerea lui V. Filipciuc, l-am ridicat pe masă și l-am proclamat pe dr. Vasile Chindriș președinte al Sfatului National, lumea nu mai contenea cu aplauzele și cântecele naționale.

După această alegere și manifestare entuziastă, se apropie de Vasile Chindriș marele român Alexandru Anderco Cuza, proprietar în Borșa și, în entuziasmul mulțimii, îi preda acestuia un plic, în care numai câțiva am știut că erau bancnote în valoare de 100.000 coroane, pentru cheltuielile în legătură cu organizarea românească a județului istoric Maramureș. (Țin să menționa aici că Alexandru Anderco Cuza, fiul fostului preot Anderco, s-a născut în anul 1859, când a fost proclamat Alexandru Cuza domnitor, împrejurare ce l-a determinat pe tatăl său să-l boteze cu numele de Cuza).

După terminarea cuvântărilor și alegerea celor 34 de delegați pentru adunarea ce urma să aibă loc la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia, patru dintre aceștia au primit "credenționarul" (procura) trimisă de la Arad, având dreptul de a intra în sala Unirii - eu am deschis o

mare horă. Câțiva preinși "români", care ne priveau din balconul băncii "Maramureșeana", s-au speriat de entuziasmul ce s-a declanșat și imediat s-au dus la unchiul meu (fratele mai mic al tatălui meu), seful judecătoriei, Dr. Alexandru Lazar, pârându-mă că am călcat în picioare tricolorul maghiar și că îi agit în permanență pe țărani. Este adevărat că, după foarte reușita adunare din curtea convictului, câțiva flăcăi din Călinești, Săpânța și Giulești s-au întovărășit, spunându-și "veri" și "șogori" și în grup s-au dus în piața mică din fața bisericii rutene, răsturnând vreo câteva chioșcuri, unde comercianți evrei vindeau opinci. Foarte mulți au plecat cu câte-o opincă sub gubă. Unchiul meu, ațâțat și de câțiva din acei "români" care ne priveau din balconul băncii, mă cheamă în biroul d-sale, spunându-mi: "Tu ai înnebunit? Uite, ce-mi spune lumea și prim-procurorul Illes Andor, că ai călcat în picioare tricolorul maghiar și că ai înjurat autoritățile, și că în urma agitației tale, țărani au început să jefuiască". Îi răspund: "Unchiule, tot ce vi s-a spus sunt minciuni! Eu nu am nimic cu acei care confundă demonstrația neamului nostru românesc cu tâlharii ordinare". Ca dovada, i-am arătat unchiului meu și autorităților, în special lui Mihalyi Gabor, prim-pretorul plasei Șugatag, că nu acela pe care l-a numit el comandant al gărzii în plasa Șugatag, Merza Laczi, ci eu, cu gărzile românești am salvat "pădurea crăiască" și am pedepsit pe loc, cu ajutorul bătrânilor de la sate, pe toți tinerii "ciucuzlai" (găinari) care se dădeau la furturi de oi și găini. Eu personal am încălecat, alergând din sat în sat, convocam bătrânii satului în fața

primăriilor, și le ceream să-mi spună numele acelor flăcăi care fură. Iar pădurea renumita de stejar zisă "crăiască" dintre Giulești și Ocna Șugatag, eu am salvat-o. Aceasta pădure asigură materialul lemnos în operațiunile de la saline. Astfel că, cu biciul în mână, i-am scos pe toți aceia care intraseră în pădure cu telegile, începând a tăia stejarii, pentru a-și face case și grajduri. Le-am explicat că aceasta pădure este o avere a statului și că cine îndrăznește sa taie îl trimit în temniță. Am reușit în câteva ore, să-i alung pe toți din pădure(...)¹²

La 27 noiembrie 1918 Ilie Lazăr este ales delegat al cercului electoral Ocna Șugatag, fiind astfel cel mai tânăr delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Descrierea sa a drumului către Orașul Unirii merită reprodusă integral:

„După alegerea delegaților pentru Alba-Iulia, la 29 noiembrie ne concentram cu toții în satul meu Giulești și, cu căruțele angajate de mine, plecam peste Muntele Gutâi, spre Baia-Mare. N-am să uit bucuria celor care mergeau la acest măreț act, fiecare căruța cu steaguri tricolor și cu preoți bătrâni. Protopopii Bârlea, Ion Doroș, I. Bârlea, Iuliu Ardelean, Fucec, noi cei tineri la acestea mergeam pe jos, pe lângă trăsuri, toți veseli și cântând. Tinerii din satul meu: Pârja, Pop Pătru, Hotea Lupu, Moiş Ioan (Toderici) și alții din Hoteni, Hărnicești, Breb.

---

¹² Fond Ilie Lazăr, B.C.U. - Cluj

Din Breb vine Gh. Dunca și Pop Ioan a lui Lorinț. Gheorghe

Dunca era un tânăr înalt și frumos, îl admirau toți.

Toderici din Giulești, în căruța căruia l-am urcat pe părintele Bârlea și pe fiul său Gheorghe, urcând în sus la deal, făcea mereu glume, o iapa ce avea era foarte nărăvașă, mereu o irita cu codiriștea biciului, iar iapa ridica mereu cele doua picioare dinapoi și mereu îl uda pe dl. "patrupop", fapt ce-l amuza nespus pe Toderici.

Către orele 5 după amiază sosiți la marginea orașului Baia Sprie, unde cu steaguri și aclamații au primit delegația Maramureșului, românii de acolo, tineri și bătrâni, chiar și femei, toți conduși de băieții protopopului Anca (Victor și Octav), între ei regăsesc pe Lupan și Surani care au luat parte la câteva întruniri ale noastre pe comunele Hărnicești, Desești și Crăcești.

Pe la orele 7 seara, sosim la Baia Mare unde, în apropierea bisericii române, gărzile ungurești au tras în noi. Am văzut multă vreme găurile gloanțelor în pereții casei parohiale. Ajunși în piață ne așteptă frații români din localitate, în frunte cu Părintele Breban, Dr. Dragoș Al. Racolți, Iancu Nistor, Dumbraviceanu, Turcu și mulți alții. Așezam căruțele în niște curți și suntem invitați cu toții la masă în restaurantul "Stefan". Când s-a văzut Toderici din Giulești cu atâția "nădrăgari" la masă, și cu tacâm, cuțit și furculiță, și mâncare "domnească" pe masă, a exclamat: "Amu cred și eu, d-șoru Ilieș, că zinye România!"

Câțiva din bătrâni au fost încartiruiți, iar noi, tinerii am stat, vorba lui Toderici, aproape până la plecarea la gara, la "mulusag".

Dimineața au sosit cu un tren lung de tot sătmărenii și oșenii.

În același tren ne-am urcat și noi, maramureșenii și băimărenii. Pleacă trenul fluierând lung și locomotiva pufăind, iar noi cântând tot felul de cântece patriotice. Am ajuns cam peste două ore la Gara Ulmeni (i se spunea atunci Sulumegy), unde se atașează la trenul nostru și câteva vagoane cu de sălăjeni, unde este și vagonul care îl ducea pe venerabilul președinte al Partidului Național Gh. Pop de Băsești, abia eliberat din închisoare prin schimb cu Bela Kun, unde l-au dus și pe el și pe mama lui Iuliu Maniu trupele secuilor[sic!]. Aflând noi, tinerii că și "Badea Gheorghe" se afla în tren cu noi, îi găsim vagonul și până la Alba-Iulia în fiecare gara i-am dat câte o serenadă.

Ajungem la Dej, aici vine în față un tren cu soldați secui, toți beți. Noi le adresăm cuvinte și ei ne răspund. La un moment dat unul dintre ei împovârnit ia o grenadă și cât pe ce să o arunce în noi, noroc că l-au oprit cei din jurul lui.

În gara Dej, când trenul cu soldați secui este pornit, intră trenul care duce delegațiile din Bistrița-Năsăud și între ei și câțiva frați de-ai noștri veniți din Moldova între care și inimosul Ghiță Văleanu (Patachi), deputatul Careilor Mari de mai târziu.

Într-un entuziasm de nedescris, plecăm spre Alba-Iulia. La Gherla, se atașează alte vagoane cu delegați veniți din toate părțile. Ajungem la Războieni, aici și în Teiuș s-a tras în noi și a fost ucis Arion și câțiva dintre noi răniți. Cu toții am căutat să ripostăm, dar ucigașii au tras în noi din avanposturi și au dispărut.

Ajunși în gara Teiuș, unde organizatorii (Ion Pop și Florian Medrea și toți din județul Alba) dispun ca garniturile venite din nordul Ardealului să fie trase pe o linie la Teiuș, de unde ne vom îmbarca după terminarea Marii Adunări. Plecam cum putem, pe jos, în trenuri ocazionale, căruțe, în fine sosim pe platoul cetății. Aici, o mare de capete, cei cu "credenționalul" ne prezentăm și căutăm să putem intra în sala Unirii.

Seara suntem cazați care cum am putut. Era cu neputință să fie cazați toți cei, după părerea mea, 120.000 de oameni. Așa că noi, tinerii, nici n-am căutat să dormim, ci întâlnindu-mă cu toți prietenii din Banat, eu am stat și cântat cu prietenii mei bănățeni până dimineața în restaurantul din centru, unde la etaj erau căpeteniile în permanență discuție cu privire la pregătirea programului zilei mari.

Președintele "Badea Gheorghe" era chiar bolnav, și cu toți îl cruțam lăsându-l să se odihnească. Îmi aduc aminte că au sosit și delegațiile din București. Îl vedeam pe Eugen Goga, foarte agitat. Atunci am cunoscut pe Pan Halipa, Cazacliu, și pe ceilalți delegați ai Basarabiei și Bucovinei, în frunte cu profesorul Procopovici.

A doua zi un serviciu religios în cele două biserici românești și pe urmă începe ședința. În sala Unirii, frumos decorată cu tricolor, au putut să intre în sală cca. 2.000 dintre care 1.228 delegați oficiali, având asupra lor "credenționalele" trimise de la Arad, care au fost toate din nou controlate de o comisie în frunte cu Ion Suciu. Au fost prezenți delegați din 24 de județe.

Dr. Ion Suciu propune să se aleagă ca președinți ai Marii Adunări: Gheorghe Pop de Băsești, episcopii Ioan Pop al Aradului și Dumitru Radu, episcop unit de Oradea. Ca vicepreședinți propune pe Dr. Teodor Mihali, Dr. Stefan Cicio-Pop și Ion Flueraș. Ca notari sunt propuși: Dr. Alex. Fodor, Dr. Sever Miclea, Caius Brediceanu, Dr. Victor Deleu, Dr. Silviu Dragomir, Iosif Ciser, Dr. Ionel Pop și Dr. Gheorghe Crișan.

Propunerile se primesc cu mare entuziasm.

Președintele Gheorghe Pop de Băsești deschide ședința:

"Prea iubiții mei! Acum Doamne, slobozește pe robul tău, că văzură ochii mei mântuirea neamului românesc!"... și nu mai poate continua de emoție, cuvântarea lui o spune mai departe Stefan Cicio-Pop, după care ia cuvântul Vasile Goldiș, care spune următoarele: Mărită Adunare Națională (cuvântarea este reprodusa în cărțile tuturor istoricilor).

După Vasile Goldiș, ia cuvântul Iuliu Maniu, care rostește o magistrală cuvântare, motivând "declarația" citită de V. Goldiș, juridic și politic. Amănuntele în legătură cu această cuvântare se vor arăta la timpul lor.

După Iuliu Maniu se dă cuvântul reprezentantului partidului social-democrat român, Iosif Jumanca pe urmă are cuvântul Alexandru Vaida-Voevod.

În numele celor două biserici românești vorbesc episcopii Ioan Pap și Dr. Dumitru Radu, iar cuvântările din sală sunt citite de diferiți

oratori, Miron Cristea, Dr. Macavei, A. Vlad, Dr. Silviu Dragomir, poporului de pe platoul cetății.

La 2 decembrie 1918, se întrunesc membrii Marelui Sfat sub președinția lui Gheorghe Pop de Băsești. Iuliu Maniu propune:

1. Sa se aleagă președinția Marelui Sfat

2. Membrii Comitetului Executiv

3. Membrii care vor preda Hotărârea Marii Adunări Regelui Ferdinand,

4. Sunt propuși: Miron Cristea, Iuliu Hossu, Vasile Goldiș, Ion Suciu, Aurel Lazar, Dr. I. Nedelcu și Alexandru Vaida-Voevod.

Raportorul Comisiei, Miron Cristea propune ca, Comitetul Executiv al Marelui Sfat să se numească "Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturile românești din Ungaria", cu reședința la Sibiu.

Se aleg următorii membri ai Consiliului Dirigent: Iuliu Maniu președinte, Dr. Stefan Cicio-Pop, Dr. Vasile Goldiș, Dr. Alex. Vaida-Voevod, Dr. Ion Suciu, Dr. Aurel Vlad, Dr. Aurel Lazar, Dr. Victor Bontescu, Dr. Vasile Lucaciu, Dr. Valer Braniște, Octavian Goga, Dr. Emil Hațiegan, Dr. Romul Boilă, Ion Flueraș și Iosif Jumanca. "¹³

După înălțătoarele momente trăite la Alba Iulia, Ilie Lazăr pleacă, împreună cu delegații bănățeni, la Lugoj, în Banatul ocupat de Serbia. Rămâne în Lugoj aproximativ o săptămână. Simțind că urmează să fie arestat, cum se întâmplase cu mulți fruntași bănățeni, hotărăște să

---

¹³ Fond Ilie Lazăr, B.C.U. - Cluj

se îndrepte spre Sibiu și de acolo la București. Trecerea Mureșului, linia demarcațională în acel moment, este din nou o aventură. În gara din localitatea Brănișca „atinge cu o 100 de corone” pe mecanicul unei locomotive care, profitând de neatenția santinelei, îl trece podul peste râul Mureș și îl duce până în gara Deva, unde participă la banchetul oferit în onoarea armatei române. De la Deva pleacă la Sibiu, se îmbarcă în trenul care transporta spre București Rezoluția de Unire a Transilvaniei cu România și devine însoțitor al delegației care la 14 decembrie prezintă această Rezoluție guvernului român. Obține o audiență la Ionel Brătianu căruia îi prezintă situația satelor românești din Maramureșul din dreapta Tisei, îi raportează cele văzute în Banat și situația Sighetului ocupat de trupele ucrainene.

„Emoționat că am această mare onoare și văzându-mă în fața acestei mari figuri, care vorbea atât de părintește cu mine, capăt curaj și încep a-i spune tot ce am văzut la Lugoj și tot ce știu despre trecutul și rutenizarea Maramureșului. Îi spun că părinții mei sunt chiar din satele de dincolo de Tisa și să se stăruie la conferința de pace că, dacă nu poate fi anexat întreg Maramureșul istoric la România Mare, atunci cel puțin să fie granița la apa Tarasului, fiindcă toți munții sunt proprietăți ale românilor de dincoace de Tisa. Acolo sunt frumoasele sate: Apșa se Sus, Apșa de Mijloc, Apșa de Jos, Biserica Albă, Slatina și mănăstirea istorică Peri, unde mama mea avea o moară și câteva ... grădini, aici este cea mai veche mănăstire românească, din 1391.

Dl. prim-ministru întinde pe masă o harta, ia o lupă și căută, cu mine împreună, toate aceste sate. Mă întreabă (îmi amintesc accentul străin cum pronunța): "dar comuna "Barania"? Îi spun că aceasta și alte comune ... de lângă Hust au fost românești, dar episcopii ruteni, de-a lungul anilor, au trimis în toate satele românești preoți ruteni, iar poporul credincios s-a acomodat preotului și așa s-a rutenizat tot nordul Maramureșului.

Timp de o oră i-am spus d-lui prim ministru tot ce am știut la acea vârstă despre trecutul Maramureșului.

Dl. prim-ministru m-a bătut pe umăr și m-a încurajat, luând imediat, în prezența mea, telefonul și vorbind cu dl. general Prezan, care era șeful Statului Major, l-a rugat să mă primească în audiență, spunându-i că plec chiar de la el, însoțit de dl. Trifu. În câteva minute am fost primit și de dl. g-ral Prezan, căruia la fel i-am raportat tot ce am văzut în Lugoj, cum am răpit la Brănișca locomotiva, și că Sighetul este ocupat de trupe ucrainene venite din Galiția. Dl. general m-a ascultat și a chemat câțiva ofițeri de la serviciul de informații, cu care m-a pus în legătură, cărora le-am repetat din nou toate amănunțele. Aici la acest serviciu l-am găsit și pe marele român bihorean Dumitru Lascu, fost deputat. Înarmat cu toate cele necesare, am plecat și i-am raportat totul d-lui Vaida.

Peste două zile s-a reîntors spre Sibiu întreaga delegație care a predat regelui Ferdinand actul Unirii, iar eu, înarmat cu o mulțime de informații și acte, am plecat cu același tren special spre Divizia a

VII-a, pe care am ajuns-o la Dej. Aici am fost primit de ofițerii acestei divizii, care mi-au comunicat că au primit deja și ordinul Statului Major că regimentul 14 Roman, care ajunsese deja la Jibou, să se îndrepte spre Baia Mare și de acolo spre Sighet și cu luptă să alunge de ucraineni din Sighet ¹⁴

La data de 4 ianuarie Marele Cartier General al Armatei Române ordonă comandamentului trupelor din Transilvania ocuparea regiunii Baia-Mare–Sighet-Zalău. Misiunea eliberării Maramureșului este încredințată Regimentului 14 Roșiori din Roman. Ilie Lazăr participă la luptele de eliberare a Maramureșului de trupele ucrainene, oferindu-și serviciile armatei române.

„Sosesc la Baia Mare, unde imediat sunt primit de col. Gheorghiu, comandantul Regimentului 14 Roman, căruia îi raportez ordinele avute. Acesta mă prezintă ofițerilor din bat. maiorului Popovici, mă reține cu acesta la masă și dă ordin să colaborez cu acest batalion și cu căpitanul Luca. Zis și făcut. Stau la dispoziția acestor ofițeri.

Batalionul din care face parte Compania căpitanului Luca înaintează, după toate regulile militare, prin Baia Sprie – Șisești – Dănești – Șurdești și seara ajungem la Căvnic. Muntele Gutinului este înzăpezit. Eu plec, însoțit de niște tineri, călare la Budești unde trag la învățătorul Dumitru Mihalyi și le comunic că este important să scoatem

---

¹⁴ Fond Ilie Lazăr, B.C.U. – Cluj.

din Budești, Breb, Călinești și Sârbi câteva perechi de boi ca să tragem la deal în sus tunurile și căruțele armatei, care înaintează spre Sighet. În câteva ore sosesc câțiva tineri inimoși: Mihai Pop, fratele meu Vasile Lazăr, Longin Mihalyi, Emil Ardeleanu, Florentin Bilț, fam. Dunca și alții a căror nume îmi scapă. În câteva ore înaintăm cu boii și câțiva cai spre Cavnice. În vârful muntelui au ajuns primele patrulare iar noi împreună cu țăranii, care au venit cu boii stăm la dispoziția ofițerilor. Aceștia ne sunt recunoscători. În special ne-am împrietenit în această acțiune cu ofițerii: Popovici, căpitanul Luca, Refic și locotenentul Năsturaș”¹⁵.

Relevantă în acest sens este scrisoarea, datată 12 ianuarie 1919, trimisă de Dr. Vasile Chindriș, președintele Sfatului Național Român Comitatens al Maramureșului, preotului Mihai Hotea, prin care îl roagă să pună la dispoziția lui Ilie Lazăr un cal.¹⁶

„Împreună cu Popovici și câțiva ofițeri tineri reușim să ajungem în câteva ore la Ocna -Șugatag, Unde spre seară sosește și col. Gheorghiu. Aici aflăm că a sosit o delegație de ucraineni la Ocna -Șugatag, care a cerut, prin prim – pretorul Mihalyi Gabor, să nu mai înaintăm spre Sighet (nu pot să precizez dacă este sau nu acest lucru adevărat).

---

¹⁵ Fond Ilie Lazăr, B.C.U. - Cluj

¹⁶ Gheorghe Todinca, *op. cit.*, p. 45

Col. Gheorghiu, fără prea multă vorbă, ordonă ca imediat să se dea jos cele două steaguri ungurești de pe pretură și îl declară pe Mihalyi Gabor arestat. În paralel cu acțiunea domnului colonel Gheorghiu, căpitanul Luca, cu compania lui, primește ordin ca să înainteze spre Vad. Acest ordin a fost primit în urma raportului adus de fratele meu Vasile, care a trecut, cu ... îmbrăcat țărănește, la Sighet și a aflat toată situația ucrainenilor.

Ofițerii, în frunte cu col. Gheorghiu, primim raportul fratelui meu și se face planul strategic. Eu și fratele meu suntem grupați, cunoscând bine terenul, să înaintăm împreună cu căpitanul Luca. Căpitanul ascultă și propunerea mea și hotărâm ca de la Ferești să înaintăm toată noaptea spre Oncești peste Dumbravă și trecând apoi Iza, să ajungem la Valea Porcului, de unde dimineață să cădem în spatele avanposturilor ucrainene de la Vad. Celelalte unități vor înainta spre Berbești, unde vor aștepta raportul de la căpitanul Luca despre ciocnirea cu ucrainenii la Vad.

Plecăm și către dimineață ajungem în grădinile de deasupra râului Iza (Gradina Kutka și grădina unui unchi de-al meu, chiar aproape de podul peste Iza).

Fratele meu Vasile, un luptător curajos, cu câțiva soldați alături de el, reușește să ajungă la câțiva pași aproape de pod. El trage, de lângă covăcia familiei de lângă pod, asupra santinelei ucrainenilor. În acel moment tăbărâm asupra soldaților din casele de lângă drum pe care reușim să-i capturăm în câteva minute. Aici am

capturat cca. 40, pe care i-am expediat la Berbești. Câțiva au reușit să scape dar noi îi urmărim cu strigăte și împușcături.

La un moment dat dintr-o grădină vis a vis cu Teglăria (fabrica de cărămidă) se trage cu mitraliera, noi tragem cu tunul ca să arătăm că avem ordin. Vor încerca să ne rețină ca să se retragă spre Sighet și să fugă spre Frasin.

După o oră reușim să trecem peste podul mare al Ronișoarei din marginea orașului. Aici ne adunăm întreaga Companie și constatăm că nu avem nici o pierdere.

Căpitanul Luca dă ordin să înaintăm frontal și să atacăm corpul inamic de la Locul Târgului, lângă casa maramureșeanului Buteanu, până spre Cămara. Eu îl rog pe domnul căpitan să accepte planul meu, care cunosc din copilărie terenul, și să înaintăm cu trei plutoane spre Sighet -Cămara, fiindcă ucrainenii nu au pe unde să se retragă decât pe aici, sau să treacă Tisa dincolo de oraș.

Căpitanul Luca stăruie pe lângă planul dumnealui. Eu, atunci, îl rog să se învoiască și să ne dea nouă, mie și fratelui meu, un pluton sub comanda unui tânăr sublocotenent. Iar dumnealui să înainteze cu trei plutoane frontal, iar noi vom înainta spre Sighet-Cămara.

Nu înaintăm cu acest pluton decât vreo 200 de pași și vine în fața noastră, cu o viteză neobișnuită, o mică locomotivă cu vagon deschis și pe locomotivă, afară de mecanic, consăteanul meu Hotea Petru, care era în serviciul C.F.R.. Care ne comunică „ lute domnișorul Lazăr urcați-vă în vagon și pe locomotivă că ucrainenii fug mâncând

pământul la gara cea mare și mi se pare că un transport a și reușit să fugă spre Frasin. La câteva momente, cățarați pe locomotivă și în vagon, reușim să ajungem până la Cămara, unde imediat dăm ordin: „măi băieți câțiva hai să scoatem cu sape, cu lopeți, cu hârlețe, șinele și să punem în locul lor bolovani. Acțiunea reușită. În câteva minute linia C.F.R. e stricată câțiva metri și mai avem timp să ne aliniem pe malul Tisei, pe lângă podul spre Biserica Albă. Iar ceilalți ne asigurăm bine pozițiile, din niște grădini de lângă piațeta unde, în mijloc este o mică capelă. Așteptăm al doilea transport.

Primul transport, cu vreo 300 de ucraineni, din cauza întârzierii și a discuțiilor de la podul Ronișoarei, a reușit să fugă. Al doilea transport, în schimb, ne-a căzut în sac. Când la cotitura unde traversează linia ferată .... mecanicul vede linia stricată și oprește trenul. În acel moment noi începem să tragem fără milă și timp de un ceas și jumătate ei ne răspund din focuri de mitraliere, ce aveau pregătite în niște vagoane deschise. Duceau cu ei cai și tot ce au jefuit. După un ceas și jumătate sosesc și cele trei plutoane și atunci ieșim din locurile deghizate și ne apropiem de ei.

N-am să uit că bietul sergent Gabor Iosif, la care zbieram să se trântescă și fugă, din dosul unui copac de unde eu cu fratele meu trăgeam dintre.... și crengi ..... , a căzut mort la câțiva pași de mine și de fratele meu. După cca. două ore de luptă, ucrainenii săreau jos din vagoane și unul câte unul ni s-au predat. Pe locomotivă erau cei doi comandanți a lor: Maier și Vorobetz, foști ofițeri ai armatei austro-

ungare, aceiași ofițeri care au intrat în Cernăuți. În această luptă noi l-am pierdut numai pe sergentul Gabor Iosif și am avut trei răniți, iar ucrainenii au avut 30 de morți, 40 răniți și 347 prizonieri.

După luptă i-am concentrat pe toți prizonierii într-o curte, pe urmă am strâns morții, dând ordin autorităților locale să fie înmormântați. Pe răniți și pe prizonieri i-am aliniat și am intrat în marș, traversând străzile și piața. Am dus prizonierii răniți la spital iar pe ceilalți i-am depus la cazarmă.

Un nevinovat ... din Bocicoi a avut ghinionul să se găsească cu căruța chiar între cele două tabere, atât el cât și căluțul lui și-au găsit moartea .

Îmi aduc aminte de intrarea noastră triumfală în oraș, în sunetul trâmbițelor am înaintat. Eu aveam pieptul înfășurat într-un tricolor și eram în fruntea Companiei alături de căpitanul Luca și ceilalți ofițeri. ”¹⁷

Pentru participarea sa la luptele din 1918-1919, Ilie Lazăr va fi decorat cu ordinul Coroana României în grad de comandor în 1929.¹⁸

În 1919, Ilie Lazăr este numit secretar al prefecturii Satu Mare iar mai apoi pretor al plaselor Arduș și Carei. În toamna aceluiași an își definitivează studiile, devenind al șaselea doctor în drept al

---

¹⁷ Fond Ilie Lazăr, B.C.U. - Cluj

¹⁸ Andrea Dobeș, Ilie Lazăr. Consecvența unui ideal politic, ed. Fundația Academia Civică, București, 2015, p. 19

Universității „Daciei Superioare” din Cluj. După o perioadă de stagiatură în avocatură la Baia Mare și Satu Mare, în 1923 se stabilește la București, unde îmbină activitatea de avocat cu activitatea politică în cadrul Partidului Național Român și, începând cu 1926, a celui Național Țărănesc. Este ales de trei ori deputat de Maramureș și președinte al Partidului Național Țărănesc pe județul Maramureș.

În toamna anului 1944, Ilie Lazăr este numit comisar politic pe lângă Armata a IV-a și participă astfel la eliberarea Transilvaniei.

Activitatea desfășurată în prima linie a partidului, intransigența și curajul de care a dat dovadă, îl transformă într-o țintă predilectă a dictaturii carlistă și antonesciană. În ambele regimuri este privat de libertate pentru scurte perioade de timp. Lovitura cea mai grea o primește în perioada regimului comunist, când, în urma înscenării de la Tămădău va ispăși aproape 18 ani pușcărie; avea 52 de ani. Este eliberat în 1964 și își petrece restul vieții în Cluj, unde încetează din viață la 6 noiembrie 1976.

Casa în care s-a născut Ilie Lazăr, astăzi casă memorială în cadrul Muzeului Maramureșan, a fost construită de protopopul greco-catolic Vasile Mihalyi în 1826, așa cum atestă inscripția în limba latină sculptată în meștergrinda acesteia.

Casa se înscrie în specificul arhitecturii tradiționale maramureșene. Tălpile masive sunt din stejar, iar pereții din bârne rotunde de molid, încheiate la colțuri în „cheutoare românească” și așezate în sistemul „blockbau”. Acoperișul este din draniță, în patru

ape, foarte înalt, prevăzut cu lucarne. Planul casei este unul evoluat pentru acea vreme: din tindă se intră în două încăperi laterale foarte spațioase, fiecare având acces printr-o ușă la încăperile corespondente din spatele casei. Accesul în pod se face prin camera mică din fundul tindei.¹⁹ „*Casa era veche și din bârne, având patru încăperi și un cerdac din jur-împrejur. Era atât de joasă, încât tatăl meu și cu mine, ne loveam cu capul când intram...*”²⁰

De asemenea, casa are o deosebită importanță istorică. De aici, la 28 noiembrie 1918, delegații maramureșeni au pornit spre Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

---

¹⁹ Mihai Dăncuș, *Arhitectura vernaculară și alte valori ale culturii în colecțiile muzeului etnografic al Maramureșului*, ed. Dacia, 2011, p. 159

²⁰ Ilie Lazăr, *Idem*, p. 26

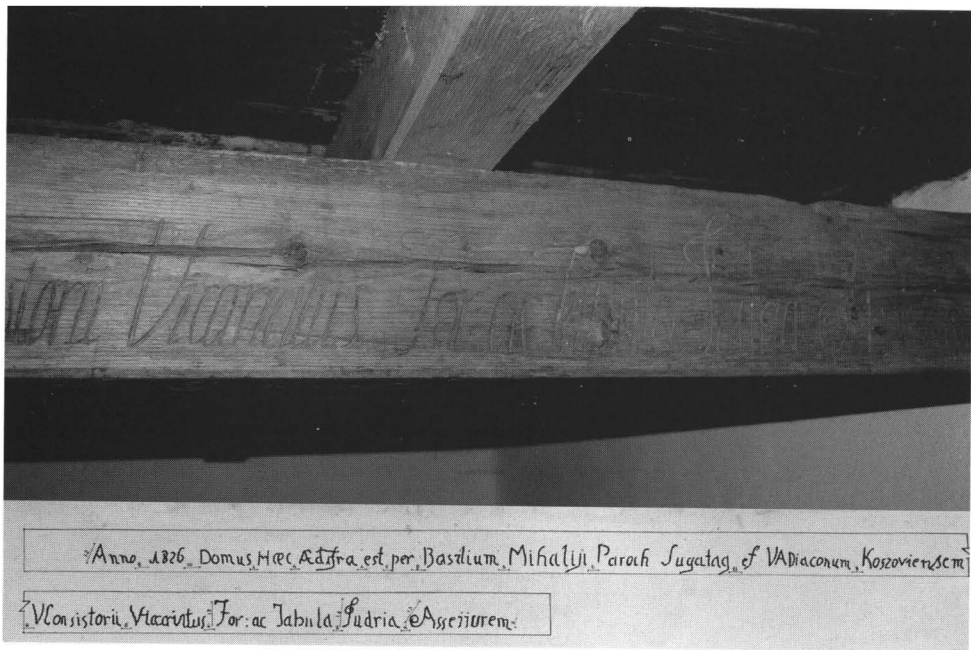
Casa memorială "ILIE LAZĂR" din Giulești

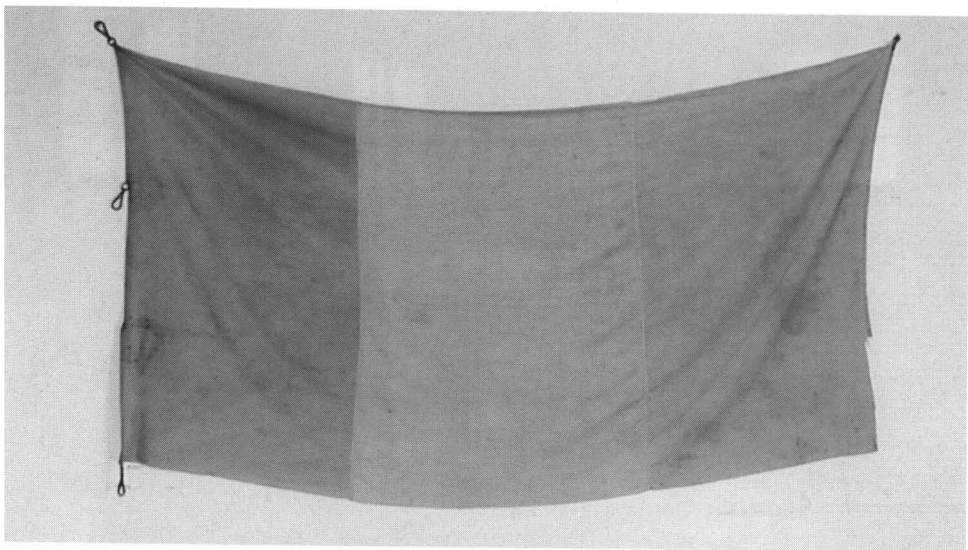

Interior Casa „ILIE LAZĂR” - Giulești

Meştergrinda cu inscripția din 1826

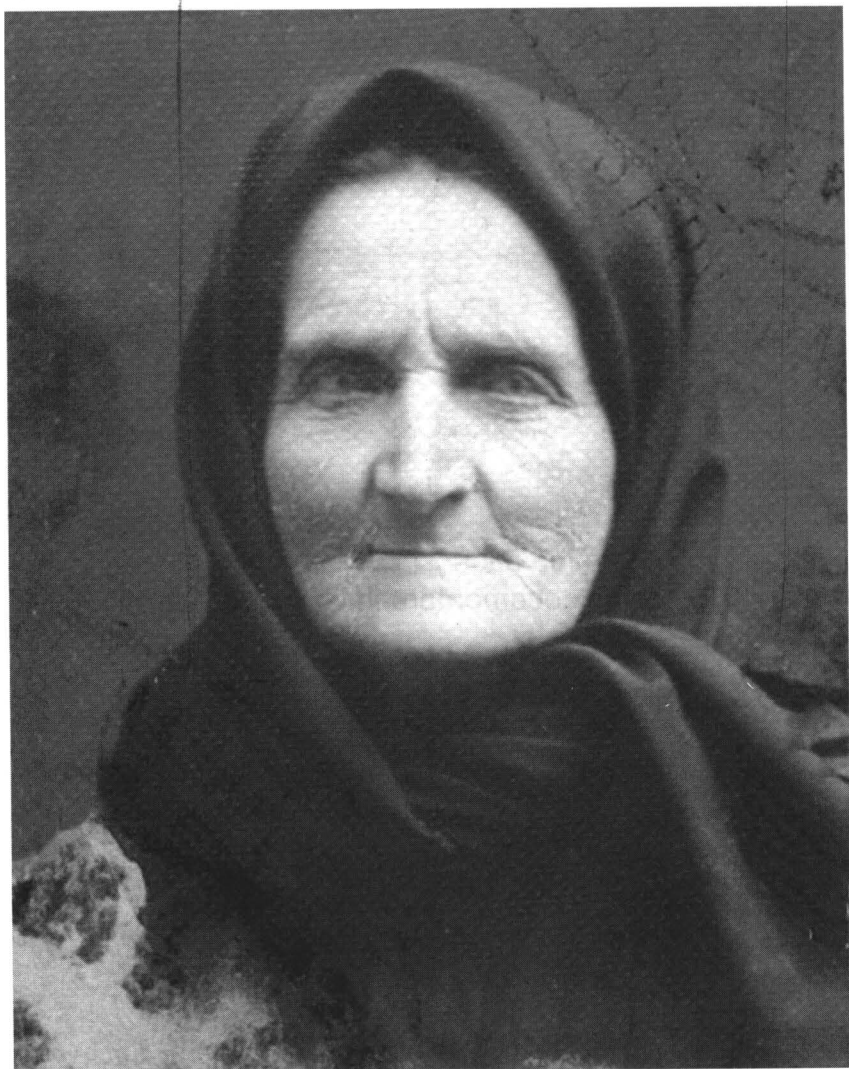

Drapel din zilele Marii Uniri - Bârsana

Expoziție documentară în Casa „Ilie Lazăr”

Mama, Ana Lazăr, născută Ivașcu

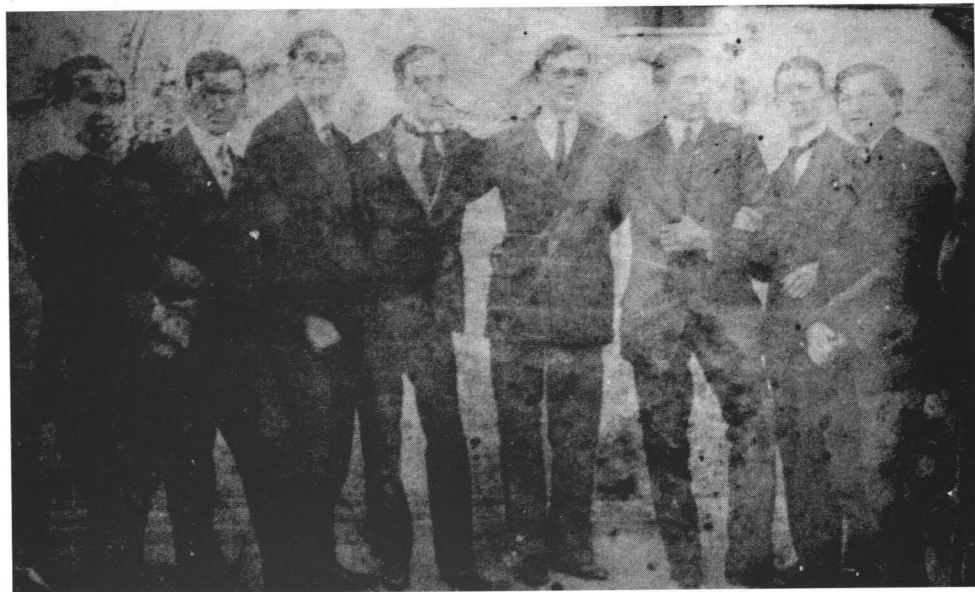

Fratele său, Vasile

Ilie Lazăr în clasele primare

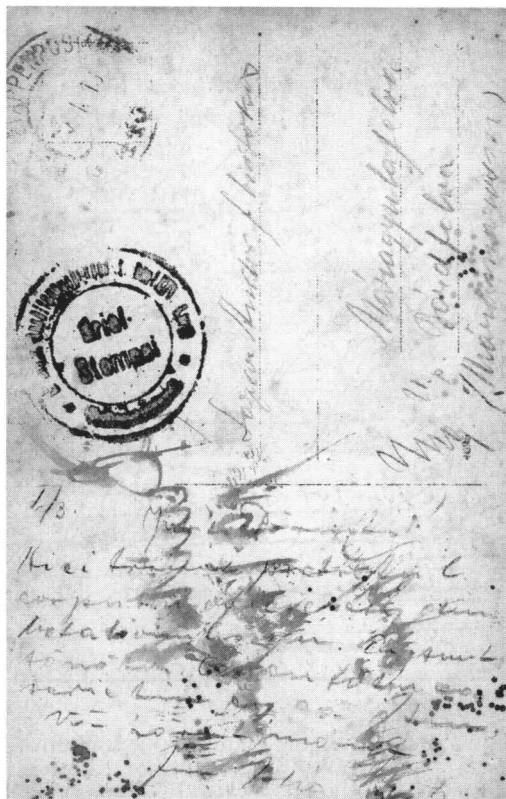

Fotografiile și cărți poștale trimise de Ilie Lazăr
de pe fronturile Primului Război Mondial

Iosor Kuvorokh xer
 wimot
~~Horoggyulepölog~~
 Gyöngyösi (Hósmarwan)
 Mrs.

Iubitor mei dăruie
 în seama de o inimă
 care. fiul lor
 Ilic

Credențional.

Subsemnatii adevărim, că în cercul electoral al Ocnei Șugatag
din comitatul Maramureș s'au ales azi ca delegați ai acestui
cerc electoral dñii:

<u>Ju. Ardelean Joneal</u>	in	<u>Kăleui</u>
<u>Plăc. Lăzar Joneal</u>	in	<u>Giurteș:</u>
<u>Emil Sucea Joneal</u>	in	<u>Săbi</u>
<u>George Mois Joneal</u>	in	<u>Șerleț:</u>
și <u>George Henin Joneal</u>	in	<u>Caluceș:</u>

CU majoritate de voturi
animitate.

• Drept-ec susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte cu
vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul
Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la
alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în de-
cursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea
asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul
Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral
ținut în ziua de 27 Noembrie 1918.

Ju. Ardelean
prezident.

Plăc. Lăzar
notar.

Georgina Popa
Plăc. Lăzar
George Mois
George Henin
George Henin

Gavril Lăzar
Vasile Pop
Emil Sucea
Vasile Pop
Vasile Lăzar
Plăc. Lăzar
Vasile Pop
Alger Lăzar

Marcela Moldoveanu
Marcela Moldoveanu
George Henin

bărbați de încredere din comune.

Proces verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral Ocna Șugatag
din comitatul Maramureș ținută în comună Șurlești
la 27. Noiembrie 1918.

Prezident: Juliu Ardelen

Notari: | Ștefi Săvâr

Prezidentul dă cetire ordinului venit de la Consiliul Central Național Român, prin care se ordonă alegerea urgentă a 5 delegați în Marea Adunare Națională Română, care va fi convocată în scurt timp. Constată că publicarea alegerii de azi s'a vestit de cu vreme în toate comunele din cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi provoacă să numească 2 bărbați de încredere.

Se numesc de atari prin adunare

cu 10 lei. din com. Ocna Șugatag dnl
George Șurlești și
Yosif Fucec

Prezidentul deschide votarea, care decurgând în ordine, pe baza scrutiniului făcut de biroul adunării se constată că majoritatea voturilor au intrunit dnl
unanimitatea

Juliu Ardelen din Șurlești
Ștefi Săvâr ..... Șurlești
Emil Fucec ..... Șurlești
George Mois ..... Șurlești
George Nemniș ..... Călimănești

ca urmare prezidiul declară pe dnl:

Juliu Ardelen
Ștefi Săvâr
Emil Fucec
George Mois
George Nemniș

aleși din partea Românilor din acest cerc cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an și la Adunările, cari eventual le va convoca în decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în urma acestei enunțări prezidială aleși deputați să fie provăzuți cu credenționale, iar o parte a acestui proces verbal să se trimită imediat Consiliului Central Național Român.

Spre știre.

Despre-ce luându-se acest proces verbal în 2 pari, dintre cari unul se va păstra la Consiliul Național Român din fruntea comitatului, actul de alegere se încheie la orele -----

D. c. m. s.

Julian Ardeleanu
prezidentul adunării electorale.

Georgina Pop

Paula Măteș

Georgina Radu

Yon Ciupan

Yvonne Măchiră

Mădălin Helder

Alexandru Pop

Sticlaru
notarii adunării electorale.

George Pop
Gravul Simion

Vasile Pop
Enril Măteș

Venke Ciupan

Sticlaru
Mădălin Pop

Clara Pop
Michael Măteș

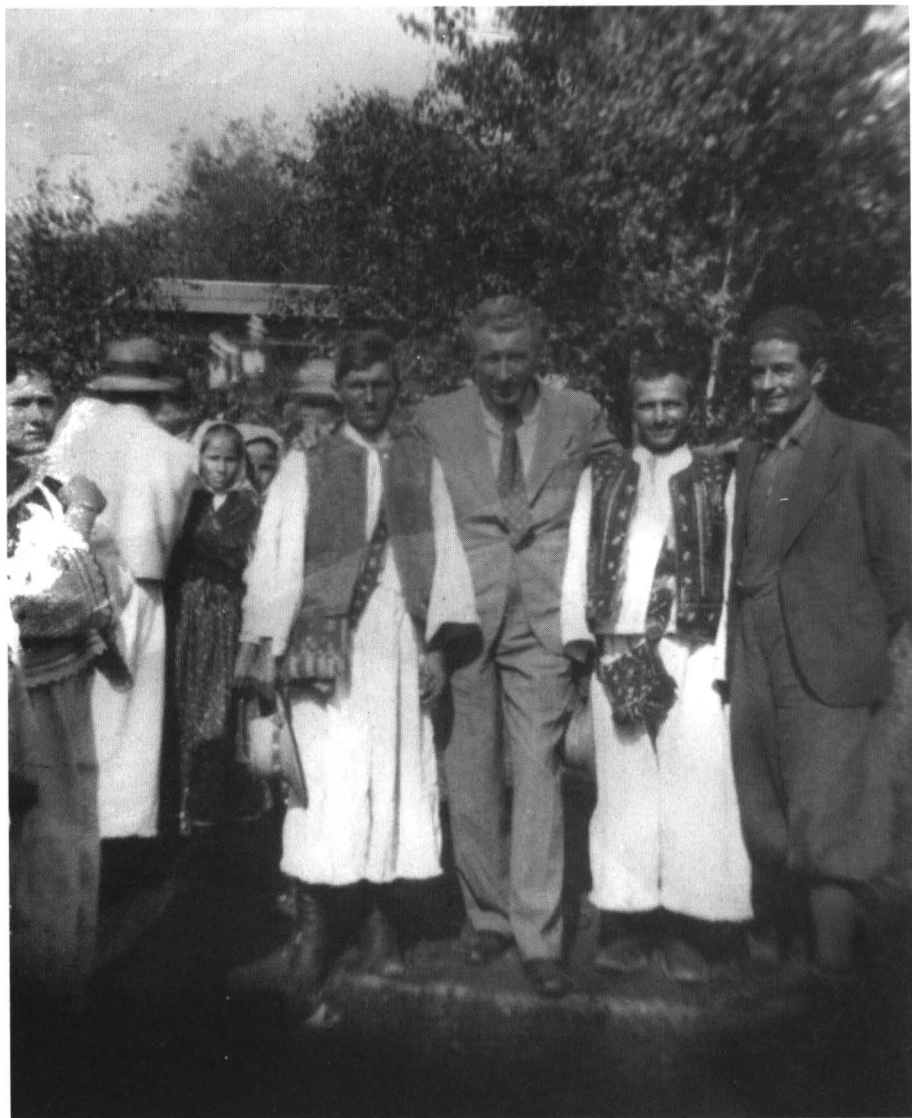
bărbați de încredere din comunele cercului.

Ilie Lazăr decorat cu
Ordinul Coroana României în grad de Comandor, 1929

Ilie Lazăr în campanie electorală

Întâlnire cu colegii de partid la Sovata, 1935

* * *
Aniversarea a 50 de ani de la moartea
lui Ion Brătianu, la Florica, delegația
troubadourilor
* Nică Layte
* * * Gheorghe Brătianu

Comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Ion Brătianu, Florica 1941

In calitate de comandant
si de mareșal al IV. de sub armata
pea. Trezoreria pleacă la intrarea
autorităților române în 17.9.1944
I. L.

MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA ALBA IULIA 1 DECEMBRIE 1918

Număr aniversarial. — 12. Noiembrie și Decembrie 1988. — Partea II din 8 fileuri.

ALBA-IULIA

Organ al proclamării uniunii naționale.

Dirijor și redactor

Adunarea Națională

Text of the newspaper article, including the title 'ALBA-IULIA' and sub-header 'Organ al proclamării uniunii naționale.' The text discusses the national assembly and the union of Romania.

ANUL XLVII. — Nr. 46. — 12. Noiembrie și Decembrie 1918. — Pagine 10.

Unirea

Pașii Unirii — Organ al Marelui Scaun al Bisericii Ortodoxe Române

Chemare.

Prin Românii!

Text of the 'Chemare' (Call) section, including the phrase 'Prin Românii!' and a list of names at the bottom.

Alba Iulia, Biserica de lemn din 1785

ILIE LAZĂR ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

PAGINI DIN MEMORII

